

Pukovnik u penziji
SEAD HADŽOVIĆ

O pojmu i sadržaju specijalnog rata

Desetak i više godina u nas se koristi termin *specijalni rat*, kojim označavamo relativno novu vrstu ugrožavanja u međunarodnim odnosima. Međutim, pojavljuju se različita mišljenja i dileme o ispravnosti tog termina, koji sve više postaje neodređen. Jedni tim terminima obuhvataju samo aktivnosti *specijalnih snaga*, a drugi sva sredstva i oblike sile, izuzev klasičnog rata, podvode pod termin *specijalni rat*.

Međutim, treba istaći to da *nije sporna suština te nove svojevrsne društvene pojave koja je sadržana u tome da imperijalističke i hegemonističke snage, uviđajući da je u savremenim uslovima rat veoma rizičan i manje svrsishodan, sve više pribegavaju primeni neoružanih oblika sile za postizanje svojih ciljeva*. Ali, ta pojava u svetu je uglavnom poznata pod nazivom *posredna strategija*. Neki koriste i druge termine: mirnodopska agresija, indirektna agresija, savremeni oblici agresije u miru i slično koji, u suštini, označavaju istu pojavu. Izgleda da se u nas za tu pojavu sve više koristi termin *specijalni rat*, a pitanje je da li je on adekvatno odražava.

Mislim da je u nas sporna interpretacija celine te pojave i njenih komponenti. U vezi s tim smatram da je neophodno, pre svega, jasno definisati i objasniti pojmove: *specijalna dejstva, specijalni rat i posredna strategija* i odrediti granice između njih, kao i njihovu korelaciju.

Specijalna dejstva

Na raznim skupovima i u različitim napisima o specijalnom ratu često je upozoravano na štetnost svođenja takvog rata na specijalna dejstva kojim se izvršavaju specijalni zadaci: diverzije, atentati, kidnapovanja, ubacivanje u pozadinu neprijatelja radi izvođenja prepada, organizovanje odmetništva i gerile, ugušivanje pobuna i slično. Takve zadatke izvršavaju specijalne jedinice, po pravilu iz sastava oružanih snaga, posebno organizovane i opremljene, kao što su bile nemačke jedinice »trup«, zatim engleski »komandosi«, razne vrste izviđačkih i diverzantskih jedinica itd. U SAD, to su danas izviđačke jedinice »rendžer«, tzv. »zelene beretke« i razne grupe i timovi namenjeni za organizovanje gerile, odnosno protivgerilskih (protivpartizanskih) dejstava. U izvršavanju specijalnih dejstava angažuju se i poluvojne formacije i različite grupe, uglavnom obrazovane od domorodačkog stanovništva (emigranti, plaćenici i dr.).

Po svom obimu, karakteru i snagama koje ih izvode, takva dejstva imaju najčešće taktički, a samo u završnoj fazi unutrašnje destabilizacije društveno-političkog sistema ugrožene zemlje mogu imati i operativni značaj.

Za razliku od specijalnih dejstava, u nas je specijalni rat zvanično prihvaćen kao kompleks organizovanih aktivnosti i dejstava na ideološkom, kulturnom, psihološko-propagandnom, diplomatsko-političkom, obaveštajno-subverzivnom, ekonomskom i vojnom planu koje se preduzimaju protiv neke zemlje. Takav rat je u domenu totalne strategije države (saveza država), a specijalna dejstva su samo sastavni deo tog rata.

Ako nije sporno takvo tumačenje specijalnog rata, onda nedoumica ne bi trebalo biti. Razlika ta dva pojma je evidentna.

Specijalni rat — posredna strategija

Smatram da sadržaj specijalnog rata i odnos takvog rata prema posrednoj strategiji zaslužuje ozbiljniju raspravu.

Čitajući napise koji su objavljeni u poslednje 2 do 3 godine o ovoj temi stekao sam utisak da se prelazi u drugu krajnost, tj. da se sva sredstva i oblici ispoljavanja sile, izuzev klasičnog rata, podvode pod termin *specijalni rat*.

Oseća se tendencija isticanja specijalnog rata kao nove društvene pojave u ugrožavanju, a posredna strategija se postavlja kao strate-

glja takvog rata, valjda sledeći logiku da rat ima strategiju, a ne obratno, pri čemu se zaboravlja da je posredna strategija totalna strategija države (saveza država), a ne samo jedne pojave. Takvo gledište proizlazi iz prethodno iznesenog stava po kome se svi neoružani oblici ispoljavanja sile podvode pod specijalni rat, pa se posredna strategija u odnosu na specijalni rat postavlja analogno vojnoj strategiji u odnosu na rat.

Međutim, zvanični dokumenti i neka ranija tumačenja te društvene pojave nisu tako tretirale specijalni rat. On je tretiran kao jedan od oblika posredne strategije, odnosno kao glavna komponenta te strategije, čiju suštinu čini subverzija. Takvo shvatanje se provlači kroz ceo sadržaj tih dokumenata. Nastanak specijalnog rata vezuje se za specijalna dejstva uoči ili u toku trajanja ratova u prošlosti (diverzije, špijunaža, stvaranje pete kolone i slično), zatim, smatra se da je doktrina specijalnog rata nastala kao posledica kvantitativnog nagomilavanja raznovrsnih oblika specijalnih dejstava, da je najveći deo aktivnosti, mera i postupaka u specijalnom ratu trajan, prikriven i nedozvoljen sa međunarodno-pravnog stanovišta, da se koriste najgrublja sredstva i metodi mešanja u unutrašnje stvari drugih zemalja (subverzivna propaganda, izazivanje bratoubilačkog rata, diverzije, terorističke akcije, ucene, potplaćivanja, podsticanje kriminala i druge subverzivne akcije sračunate na potkopavanje ekonomske osnovice društva, organizovanje pučeva, državnih udara i sl.). Sve to ukazuje na subverzivni karakter takvog rata. Pri tome ne mislim na usko shvaćenu subverziju, nego najšire shvaćenu kao političku i ekonomsku subverziju, subverzivnu propagandu, fizičko nasilje, tj. grubu subverziju, sve radi podrivanja, destabilizacije i rušenja društveno-političkog sistema zemlje koja je objekat ugrožavanja.

Ako se tako shvata suština specijalnog rata, onda neka sadašnja njegova tumačenja, koja podrazumevaju upotrebu svih naoružanih oblika sile u celini, moraju izazvati nedoumice.

Mislim da u razmatranju primene oblika sile treba razlikovati ono što proizlazi iz same prirode razvojne i vojno-političke podeljenosti svetske zajednice, a primenjuje se legalno i otvoreno u mirnodopskim uslovima, od onog što po svojim obeležjima u suštini znači neprijateljski akt prema državi koja je objekat ugrožavanja. To se posebno odnosi na ekonomske oblike ispoljavanja sile, koji u poslednje vreme sve više dolaze do izražaja u ostvarivanju dominacije. Poznato je da postojeći međunarodni ekonomski poredak sa svojim instrumentima (finansijskim, monetarnim, trgovinskim, tehnološkim itd.) obezbeđuje dominantnu poziciju ekonomski jačim zemljama i

stavlja nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju u ekonomski zavisan položaj, čime se ugrožava i dovodi u pitanje politički suverenitet tih zemalja. Mislim da se otvoreno delovanje monopolističkog kapitalizma, odnosno transnacionalnih kompanija, kroz postojeće legalne mehanizme međunarodnog ekonomskog poretka, radi eksploatacije i sticanja profita, ne može u celini tretirati kao specijalni rat. To spada u okvir posredne strategije koja ima šire značenje.

Posredna strategija »podrazumeva širok spektar političkih, ekonomskih, psihološko-propagandnih, vojnih i drugih sredstava i metoda« za realizaciju političkih ciljeva.¹ Na toj strategiji »zasnivaju se svi oblici konflikta u kojima se rešenje ne traži direktno putem sukoba oružanih snaga već manje direktnim metodama« ili da »posredna strategija inspiriše sve oblike sukoba koji ne traže rešenje neposredno sudarom oružanih snaga već postupcima koji su što manje direktni, bilo u oblasti politike i ekonomike ili čak u vojnoj oblasti«.²

Za razliku od specijalnog rata koji pretežno primenjuje tajne i prikrivene oblike i metode, od kojih su mnogi nedozvoljeni sa međunarodno-pravnog stanovišta, posredna strategija se koristi legalnim i ilegalnim oblicima i metodama.

Posle drugog svetskog rata korišćene su različite metode posredne strategije. Međutim, to ne znači da u tim metodama nema elemenata specijalnog rata, ali oni su u funkciji takvih metoda posredne strategije u kojima se ekonomski oblik ispoljavanja sile javlja kao težišni. U okviru njega su mere i postupci koji imaju subverzivni karakter. Oni nekada mogu biti i težišni. Tako, na primer, posrednu ulogu u destabilizaciji i rušenju društveno-političkog sistema Čilea u vreme Aljendeove vlade imale su sprovedene mere u okviru dobro pripremljenog i uspešno vođenog specijalnog rata protiv te zemlje. To je bio neprijateljski akt prema postojećem političkom uređenju Čilea i bio je tipičan primer specijalnog rata, za razliku od odnosa prema režimima onih zemalja tog regiona koji nisu pružili otpor zacrtanom programu posredne strategije koji te zemlje dovodi u podređeni položaj.

Kada se radi o primeni ekonomskih oblika sile treba razlikovati one odnose koji su zasnovani na ekonomskoj neravnopravnosti na štetu ekonomski slabijih zemalja, a gde ekonomski pritisci *nemaju neposredne političke motive*.

¹ *Vojni leksikon*, VIZ, Beograd, 1981.

² A. Bofr: *Uvod u strategiju*, VIZ, Beograd, 1976. Kod nas je, uglavnom, prihvaćen teorijski pojam i formulisanje posredne strategije.

Isto tako, »upotreba« vojne sile u miru, koja se ispoljava: jačanjem vojnih blokova i trkom u naoružavanju, postojanjem i proširivanjem vojnih baza, prisustvom oružanih snaga na tuđim teritorijama i svetskim morima, prodajom, odnosno isporukom naoružanja i vojne opreme i demonstracijom sile (manevri, pokreti snaga), ne može se, sama po sebi, kvalifikovati kao specijalni rat.

Međutim, to ne znači da svi navedeni oblici ispoljavanja sile ne mogu biti *u funkciji specijalnog rata*. Ali, svrstavanje svih neoružanih oblika sile u specijalni rat, značilo bi da se celokupna politika imperijalizma i hegemonizma sa pozicija sile, izuzev direktnog oružanog sukoba, izražava specijalnim ratom. Upravo takva tumačenja stvaraju nedoumice i dileme ne samo u vezi sa korelacijom posredna strategija — specijalni rat već i u vezi s tim da li postoji i posredna strategija i specijalni rat, kao posebne doktrine i strategije u oblasti ugrožavanja, ili je to jedno te isto.

Mislim da nije ispravno to što pojedinci u pristupu tim pojavama ne polaze od suštinskih razlika, nego od bukvalnog značenja termina tj. da se jedno zove rat, a drugo strategija, te da su to dve stvari jedne celine — rat sa svojom strategijom.

Ima predloga da se sve ono što sadrži posredna strategija označava kao posredni rat, pa shodno tome da posredna strategija u stvari predstavlja strategiju takvog rata, kao što je i vojna strategija, strategija klasičnog rata. Ali, u ovom slučaju se ne radi o analogiji posredni rat — specijalni rat, jer po tome posredni rat ima šire značenje.

Za utvrđivanje sadržaja specijalnog rata nije toliko ni bitno da li se ta društvena pojava u oblasti ugrožavanja u celini adekvatno izražava posrednom strategijom ili posrednim ratom, ili da li bi za tu pojavu u celini bio adekvatniji neki drugi izraz (indirektna agresija, neoružani rat, mirnodopska agresija, savremeni oblici agresije u miru, neoružani oblici agresije itd.). Bitno je da se specijalni rat *ne može smatrati analognim ovoj pojavi u celini*. To bi odudaralo od postojećeg koncepta specijalnog rata. U tom slučaju istorija nastanka te pojave ne odgovara, jer se ne može vezivati samo za specijalna dejstva uoči i u toku ratova. Isto tako, ne odgovara postavka da je najveći deo aktivnosti u tom ratu nelegalan, tajan i prikriven, pošto pored takvih, čak i danas preovlađuju legalne i otvorene aktivnosti, mere i postupci (trgovinski rat, tehnološki rat, trka u naoružavanju, intenzivna psihološko-propagandna dejstva, ideološki »krstaški rat« itd.).

Odnos posredna strategija — strategija specijalnog rata

Bofr u svom delu »Uvod u strategiju« stavlja politiku iznad svega. Ona definiše ciljeve i odlučuje o tome kako te ciljeve postići. Totalna strategija — neposredna (u ratu) i posredna (bez direktnog oružanog sukoba) razrađuje način postizanja cilja. Totalna strategija države (saveza država) dalje se razrađuje po sferama društvenih delatnosti tako da svaka sfera (ekonomska, vojna, politička, diplomatska) ima svoju strategiju. Mislim da se i u nas prihvata takvo gledište.

Shodno tome, postavlja se pitanje, na kom nivou i gde naći mesto strategiji specijalnog rata.

Totalna strategija, pored ostalog, podrazumeva i primenu pod-muklih, nelegalnih i prikrivenih oblika i metoda (koji se u nas pod-vode pod termin specijalni rat) za postizanje političkih ciljeva. Prema tome, strategija specijalnog rata je u okviru totalne strategije, s tim što su njeni oblici i metode u sastavu strategija nižeg nivoa (vojne, ekonomske, političke, diplomatske). Izdvajanje specijalnog rata u posebnu vrstu ugrožavanja ne može se vršiti na osnovu određenog društvenog područja, odnosno oblasti ljudske delatnosti, jer se takva vrsta ugrožavanja primenjuje skoro u svim društvenim područjima i čini sastavni deo primene politike sa pozicija sile u tim područjima. Dakle, ako se kaže da specijalni rat predstavlja kompleks organizovanih aktivnosti i dejstava u ideološkom, kulturnom, naučnom, ekonomskom, psihološko-propagandnom, diplomatsko-političkom, obaveštajno-subverzivnom i vojnom području, ne misli se na sve aktivnosti i dejstva u tim društvenim područjima, već samo na one koji uglavnom imaju subverzivni (nelegalni, prikriveni, tajni) karakter. Znači, *po načinu i karakteru primene sile specijalni rat predstavlja zasebnu vrstu ugrožavanja*. Zato, po mom mišljenju, specijalni rat treba da ima razrađenu *svoju strategiju*, koja proizlazi iz posredne strategije kao univerzalne. Glavna karakteristika strategije specijalnog rata bila bi subverzija u najširem smislu tog pojma. Znači, u teoriji i praksi treba razlikovati i razraditi svaki od oblika posredne strategije, kao univerzalne, tako da svaki oblik primene sile ima svoju strategiju. To je posebno značajno za specijalni rat.

Oblike i metode specijalnog rata nije lako razgraničiti sa drugim oblicima i metodama posredne strategije, jer se oni međusobno uslovljavaju i prožimaju. Aktivnosti, mere i postupci specijalnog rata javljaju se u okviru legalne međunarodne saradnje. U zemlji koja je objekat ugrožavanja oni se infiltriraju u društvene tokove u kojima

ima i negativnih posledica legalnih, neravnopravnih međunarodnih odnosa, objektivnih teškoća, subjektivnih slabosti, grešaka i promašaja organizovanih snaga postojećeg društveno-političkog sistema, tako da je teško prepoznati i razlučiti uzročnike lošeg stanja u zemlji koje je najčešće zajednički produkt svih navedenih činilaca. Zbog toga, za pravilno vođenje politike (spoljne i unutrašnje) i za preduzimanje adekvatnih mera suprotstavljanja, uočavanje i razlikovanje oblika ugrožavanja ima veliki značaj.

O terminu specijalni rat

Ima mišljenja da termin specijalni rat nije adekvatan, da, pre svega, nedovoljno simbolizuje ovu vrstu ugrožavanja. U vezi s tim želim istaći sledeće:

— *prvo*, samo u nas je dato tumačenje takvog rata na osnovu ponašanja imperijalističkih i hegemonističkih snaga i izučavanja raznovrsnih materijala (zvaničnih i nezvaničnih) koji se odnose na ovakvu vrstu ugrožavanja. Objašnjenje tog pojma može se naći u našim enciklopedijama i leksikonima;

— *drugo*, termin specijalni rat je naša kovanica, a strana je samo utoliko što je izvedena iz engleske reči specijalni, i to po mom mišljenju, ne na najbolji način. Engleski izraz (*special warfare*) koji se na naš jezik prevodi kao specijalno ratovanje, a u pravom smislu znači specijalna dejstva što je u domenu taktike (o čemu je bilo reči na početku članka) u nas je pretočen u izraz specijalni rat i njime se označava takva vrsta ugrožavanja koja je, rekli bismo, u domenu totalne strategije. Možda je i to doprinelo da u nas pojedinci poistovećuju specijalni rat sa specijalnim dejstvima, odnosno da to stvara nedoumice u vezi sa ta dva pojma.

Što se tiče termina rat treba imati na umu da se on u svetu upotrebljava u figurativnom smislu za odgovarajuće delatnosti za koje se želi istaći oštrina i efekat koji se njom postiže, kao što su: hladni rat, ekonomski rat, trgovinski rat, tehnološki rat itd. Prema tome, sa te tačke gledišta, termin rat može se primeniti i u ovom slučaju (ne ulazeći u oportunističku upotrebu termina rat u bukvalnom smislu tj. da li specijalni rat sadrži sve relevantne elemente koji karakterišu pravi rat).

Međutim, izraz specijalni neodređeno označava prirodu tog rata kao pojave, a daje mogućnosti da se shvata i šire i uže. Mislim da termini koji se za ugrožavanje slične sadržine upotrebljavaju u svetu,

kao što su: podzemni rat, prikriveni rat, tajni rat, tajne operacije itd., više simbolizuju njihov karakter i obim, tj. ograničavaju ga na podzemne, tajne, odnosno prikrivene delatnosti. Naravno, ti termini nisu adekvatni za naše viđenje specijalnog rata, ali su određeniji. Termin specijalni teže je prihvatljiv ako u tom ratu ima više onog što nije specijalno.

Ako se specijalni rat svodi na aktivnosti, mere i postupke koje, uglavnom, imaju subverzivni karakter, mislim da bi termin subverzivni rat bio adekvatniji. Takvom terminu obično se daje otpor zato što se njim ne obuhvataju ekonomski, vojni, politički i neki drugi pritisci koji ne predstavljaju direktnu subverziju. Ali, ako se prihvati da takvi oblici primene sile, ako nisu subverzivni i ne pripadaju specijalnom ratu, mogu biti u funkciji tog rata, što je skoro redovna pojava, zašto se ne bi mogao upotrebiti predloženi termin. Očigledno je da treba, pre svega, temeljito izučiti i usaglasiti mišljenja o predmetu i sadržaju te vrste ugrožavanja, pa posle toga usvojiti adekvatan termin.

Neka mišljenja o različitom tumačenju oblika i metoda specijalnog rata

Što se tiče tumačenja oblika i metoda specijalnog rata neophodno je istaći:³

— *prvo*, pošto je u posleratnom periodu, a naročito šezdesetih godina, specijalni rat prvenstveno vođen protiv narodnooslobodilačkih i antikolonijalnih pokreta, u kombinaciji sa oružanim intervencijama i ratovima, naša tumačenja su, koristeći najviše ta iskustva, prilično opterećena oblicima i metodama iz tog perioda. Oblici specijalnog rata (nekonvencionalna dejstva, protivgerilska dejstva i psihološko-propagandna dejstva) i metode delovanja u okviru tih oblika, obrađeni su uglavnom na osnovu odgovarajućih priručnika oružanih snaga nekih zapadnih zemalja, kao i na osnovu drugih parcijalnih zvaničnih i nezvaničnih publikacija tako da preovlađuju tumačenja oblika i metoda namenjeni njihovim oružanim snagama i njihovim specijalizovanim organima i jedinicama. To odgovara za uslove vođenja specijalnog rata u završnoj fazi destabilizacije zemlje koja je objekat ugrožavanja i u ratnim uslovima kada dejstva tih snaga dolaze do izražaja, ali manje odgovara kao osnov za obradu speci-

³ Vidi prilog o specijalnom ratu u udžbeniku »Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita« za više škole i fakultete, VIZ, Beograd, 1979. godine.

jalnog rata u mirnodopskim uslovima, jer neminovno dolazi do toga da se »robuje« oblicima i metodama delovanja oružanih snaga. Međutim, u mirnodopskim uslovima dolazi, pre svega, do izražaja upotreba nevojnih sredstava pa je neophodno tumačenje oblika i metoda upotpuniti i obogatiti novim sadržajima specijalnog rata koji se vodi u »normalnim«, mirnodopskim uslovima;

— *drugo*, oseća se potreba temeljitijeg izučavanja i razrade oblika i metoda specijalnog rata koje primenjuju snage izvan imperijalizma. Postoje specifičnosti koje zahtevaju poseban pristup, uslovljen različitim istorijskim i društveno-političkim uslovima, mogućnostima, kao i karakteristikama oblika i metoda koje je teško svrstati u one koje koristi imperijalizam.